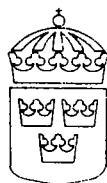

Kulturutskottets betänkande

1988/89:KrU4

Frågan om en stavningsreform

1988/89
KrU4

Sammanfattning

Med anledning av en motion diskuterar utskottet frågan om huruvida riksdagen bör ta något initiativ som skulle syfta till en stavningsreform, där målet skulle vara en mera ljudenlig stavning än den nuvarande. Utskottet framhåller att olika undersökningar visar att endast en liten del av de stavfel som eleverna gör i skolorna kan hänföras till kategorin ljudenlighet, dvs. felstavning av exempelvis sj- eller tj-ljudet. Av de övriga synpunkter på frågan om en stavningsreform som utskottet anlägger kan nämnas att utskottet anser att en radikal stavningsreform otvivelaktigt skulle innebära en fara för att de kulturvärden som den svenska litteraturen representerar skulle bli svåra att föra vidare till kommande generationer. Utskottet kommer till slutsatsen att riksdagen inte bör ta något initiativ som skulle syfta till en stavningsreform. Vid denna bedömning beaktar utskottet utöver andra skäl att det inte torde finnas någon allmän opinion för en övergripande stavningsreform och att denna omständighet med styrka talar mot att en sådan reform genomförs.

Motionen

1987/88:Kr269 av Kerstin Keen och Ingrid Hasselström Nyvall (fp) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning kring en stavningsreform.

Normer för stavningen

Grundlinjer för normering av rättstavningen drogs upp redan 1801 genom Svenska akademiens avhandling om det svenska stavsättet, vilken hade författats av Carl Gustaf af Leopold. Detta stavsätt följdes i huvudsak i de sju första upplagorna av Svenska akademiens ordlista. Den första upplagan utkom år 1874 och den sjätte 1889. I ett kungligt brev samma år föreskrevs att ordlistan fr.o.m. år 1890 skulle ligga till grund för stavningsundervisningen.

Den sjunde upplagan av ordlistan kom år 1900. I kungligt cirkulär 1906 föreskrevs att denna upplaga skulle läggas till grund för undervisningen i svensk rättskrivning dock med iakttagande av att *dt* för *t*-ljud skulle ändras till *t* eller, enligt tillämpade regler för konsonantteckens dubbelskrivning, till *tt* samt att *f*, *fv* och *hv* för *v*-ljud skulle ändras till *v* med bibehållande av grundformens *v* i böjningsformer framför *t* och *s* utom i ordet *haft*.

Denna stavningsreform blev obligatorisk för statsförvaltningen genom ett kungligt cirkulär år 1912. Ännu 1916 rekommenderade emellertid Svenska akademien i sin Ordförteckning över svenska språket *dt*-stavning i neutrum av icke participiella adjektiv och i supinum och neutrum particip av verb med infinitiv på *-da* genom att sätta *dt*-formerna före den officiella stavningens former med *t* eller *tt*.

Den åttonde upplagan av ordlistan kom ut år 1923 under de långvariga efterdyningarna till 1906 års stavningsreform. Denna upplaga kom i viss mån att vara i otakt med den av Kungl. Maj:t åren 1906 och 1912 föreskrivna stavningen. Denna stavning godtogs i den nionde upplagan, som kom ut 1950, varvid ordlistan genom ett kungligt brev till skolöverstyrelsen fick samma status som den tillerkänts 1889.

Den tionde upplagan av ordlistan utkom 1973 och den senaste, den elfte, år 1986. Ordlistan granskas av akademiens språkkommitté som för närvarande består av tre ledamöter. Svenska språknämnden bereds tillfälle att lämna synpunkter.

I de senaste utgåvorna av Svenska akademiens ordlista har inte vidtagits ändringar i stavningen i någon mera betydande omfattning. Det kan dock nämnas att Svenska akademien i den elfte upplagan fortsätter en tendens som inletts i och med den nionde upplagan (1950), nämligen att låta främmande ord i ökad utsträckning behålla sin ursprungliga form.

Tidigare riksdagsbehandling, m.m.

Sedan 1906 års stavningsreform genomförts har vid upprepade tillfällen frågan om en ny reform eller fullföljande av 1906 års reform på området väckts, bl.a. genom motioner i riksdagen, nämligen åren 1919, 1920, 1926, 1943, 1969 och 1970. I samtliga fall har motionerna avslagits, i några fall sedan de blivit föremål för remissbehandling. Här kan också nämnas att det år 1931 väcktes en interpellation om fullföljande av 1906 års stavningsreform. År 1943 gjorde folkskolläraernas organisation framställning om en rättstavningsreform. En sådan skulle ha till syfte att åstadkomma en modernisering och förenkling av stavningsreglerna. Förslaget innebar att stavningen skulle gå i ljudenlig riktning – skriftbilden skulle anpassas efter ljudbilden – och regler om konsonanternas enkel- och dubbelstavning skulle fastställas. Framställningen föranledde inte något åtgärd.

År 1969 väcktes motioner om en översyn av stavningsreglerna som kunde leda fram till en ljudenlig stavning. Efter att ha inhämtat remissyttranden från skolöverstyrelsen, Svenska akademien och Sveriges lärarförbund anförde allmänna beredningsutskottet i sitt utlåtande ABU 1969:51 följande.

Efter 1906 års reform har de allmänna principerna för stavningen inte rubbats. Endast smärre ändringar har vidtagits i stavningen av enskilda ord.

Enligt utskottets mening ger språkutvecklingen anledning att uppmärksamma frågan om reformer av stavningssättet. Flera skäl synes tala för att detta snarare bör ske genom fortlöpande åtgärder och initiativ från organ som svarar för språkvård och pedagogisk utveckling än genom en mer genomgripande översyn av den art motionärerna föreslagit. Ett sådant skäl av stor vikt är att man vid stavningsreformer bör sträva efter en långsiktig anpassning i syfte att bredda den nordiska språkgemenskapen. Utskottet vill

i samband härmed framhålla angelägenheten av att Nämnden för svensk språkvård bereds tillfälle att i samråd med de övriga nordiska språknämnderna medverka i ett sådant arbete.

Även från andra synpunkter än de internordiska kan det synas tveksamt hur långt man bör tillgodose det av motionärerna framförda önskemålet om ljudenlighet. En avvägning måste göras mot krav på språkförståelse och läsbarhet och med beaktande av de värden som kan ligga i anknytningar till främmande språk och ett internationaliserat ordförråd.

Reformer på detta område bör vidare samordnas med det forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs beträffande stavningsförmågan och metod-materialsystem för stavningsundervisningen. Utskottet anser sig kunna förutsätta att skolöverstyrelsen tar de initiativ i stavningsfrågan vartill detta arbete och undervisningens krav i övrigt kan föranleda.

På hemställan av allmänna beredningsutskottet föranledde motionerna inte någon riksdagens åtgärd.

I utlåtandet lämnas en relativt utförlig redovisning för behandlingen av stavningsfrågorna i riksdagen sedan år 1906.

Påföljande år, 1970, väcktes motioner om en stavningsreform som skulle ha till mål större ljudenlighet och förenklad stavning. Även dessa motioner avslogs på hemställan av allmänna beredningsutskottet (ABU 1970:5). I det följande redovisar kulturutskottet utförligare innehållet i utlåtandet.

Litteratur

Det finns en omfattande litteratur i stavningsfrågan. Utskottet begränsar sig här till att nämna två artiklar. I *Språk i Norden 1970, Årsskrift för de nordiska språknämnderna* (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 43), har professor Carl Ivar Ståhle, som varit ordförande i nämnden, publicerat artikeln *Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning*. Lektorn vid lärarhögskolan i Malmö, docent Tor G. Hultman, har publicerat artikeln *Skriftspråk och ortografi i skriften Språket i blickpunkten* (1972). I bägge artiklarna finns vissa litteraturhänvisningar.

Utskottet

Frågan om en utredning kring en stavningsreform tas upp i motion Kr269 (fp). I motionen framhålls att många har svårt att stava och att det i synnerhet är svårt att komma till rätta med dubbelteckning av konsonant och sj- och tj-ljud, att mycket tid ägnas åt rättstavningsundervisning i skolan och att många elever måste ha specialundervisning, att stavningssvårigheter skapar rädsla för att uttrycka sig skriftligt, att invandrare har bekymmer med rättstavningen och att datatekniken underlättar en reform. Motionärerna anser att en utredning skulle ha till syfte att belysa svårigheter med och effekter av en stavningsreform.

Utskottet har under hand inhämtat synpunkter från skolöverstyrelsen och Svenska språknämnden.

Då stavningsfrågan senast behandlades i riksdagen, år 1970, anförde allmänna beredningsutskottet i allt väsentligt samma synpunkter som ovan redovisats från utskottsbehandlingen näst föregående år. Utskottet ansåg att i och för sig önskvärda ändringar i stavningssättet snarare bör komma till

stånd genom fortlöpande åtgärder och initiativ från organ som svarar för språkvård och pedagogisk utveckling än genom en genomgripande översyn av stavningsreglerna. Vidare anslöt sig utskottet i princip till uppfattningen om vikten av att man vid utformningen av stavningsregler beaktar följande synpunkter, nämligen att reformarbetet bör bedrivas med hänsynstagande till önskemålet att bredda den nordiska språkgemenskapen, att behovet av anknytningar till främmande språk och ett internationaliserat ordförråd bör beaktas, att kraven på språkförståelse och läsbarhet bör tillgodoses och att arbetet bör samordnas med forsknings- och utvecklingsarbete vad gäller stavningsförmågan och ett metodmaterialsysteem för stavningsundervisningen. Enligt allmänna beredningsutskottets mening torde dessa intressen vara bäst betjänta av att ändringar i stavningen får anknytas till ett långsiktigt, fortlöpande utvecklingsarbete i intim samverkan mellan organ, där skol- och undervisningsväsendet, språkvården och massmedia m.fl. är företrädare – exempelvis skolöverstyrelsen, Svenska akademien, Nämnden för svensk språkvård (numera Svenska språknämnden), Sveriges Radio och andra som har nära kontakt med språkbruk och språkutveckling. I enlighet med den lämnade redovisningen avstyrktes motionerna, vilka avslogs av riksdagen.

Kulturutskottet kan inte finna att det, sedan frågan om en stavningsreform senast behandlades i riksdagen, inträffat någon omständighet som bör föranleda ett ändrat ställningstagande från riksdagens sida till frågan om riksdagen skall ta något initiativ syftande till en stavningsreform. Utskottet vill dock här göra några kommentarer till det nu aktuella förslaget, vilket uppenbarligen syftar till att det skall införas en stavning som är ljudenlig.

Olika undersökningar har visat att endast en liten del – högst en fjärdedel – av stavfelen för skoleleverna faller under kategorien ljudenlighet (se bl.a. 1969 års riksdagsärende samt Kent Larsson: Skrivförmåga. Studier i svenskt elevspråk, 1984). Det är sålunda på sin höjd denna del av stavfelen som en reform i ljudenlig riktning skulle kunna komma till rätta med.

I den nämnda undersökningen från 1984 konstateras att förhållandevis få fel primärt bottnar i bristande kunskap om de svenska reglerna för tecknandet av enskilda ord. De brister som finns i stavningsförmågan hos skolelever kan således hänföras till brister i den totala skrivförmågan. De synpunkter kulturutskottet fått från skolöverstyrelsen visar också att synen på stavningen som en begränsad del av den totala skrivförmågan under 1970- och 1980-talen befästs under intryck av intensifierad forskning. Detta synsätt har kommit till uttryck bl.a. i kommentarmaterialet till läroplan för grundskolan (I.gr 80) och i gymnasieskolans kursplaner i svenska (supplement 80, 1983).

Motionärerna anför två nya argument för en stavningsreform, nämligen att invandrarna har svårigheter med rättstavningen och att datatekniken underlättar en reform.

Beträffande sistnämnda argument vill utskottet understryka att den omständigheten att vi har tillgång till datorteknik inte får styra bedömningen av om en stavningsreform skall genomföras. I enlighet med det ovan anförda är förmågan att stava en del av skrivförmågan.

Det kan inte förnekas att inläringen av bl.a. våra stavningsregler kan vara krävande för personer från vissa av de länder varifrån invandringen nu

kommer. Samtidigt måste – som professor Carl Ivar Ståhle närmare utvecklat (se den ovan nämnda uppsatsen) – konstateras att praktiskt taget varje reform i ljudenlig riktning kommer att öka olikheterna mellan det svenska skriftspråket och de främmande skriftspråk, främst engelskan, som eleverna möter redan i grundskolan. Detta konstaterande överensstämmer med vad som anfördes vid diskussionerna åren 1969 och 1970 om en stavningsreform.

Utskottet har i olika sammanhang framhållit vikten av att man värnar om det svenska kulturarvet. En radikal stavningsreform skulle otvivelaktigt innebära en fara för att de kulturvärden som den svenska litteraturen representerar skulle bli svåra att föra vidare till kommande generationer. Samtidigt skulle en sådan stavningsreform i praktiken avstänga stora delar av den nuvarande generationen från möjligheterna till kontakt med den nya litteraturen.

Utskottet vill i detta sammanhang erinra om det ökade intresset för vården av det svenska språket som kommit till uttryck under 1980-talet. Bl.a. har utgivningen av elfte upplagan av Svenska akademiens ordlista (1986) tilldragit sig stor uppmärksamhet. Ordlistan får – även utan officiell sanktion – anses utgöra riksligare för svenska språket. Den nya upplagan har utkommit relativt kort tid efter den nästföregående, som kom ut 1973. Utskottet vill – i överensstämmelse med vad som anfördes vid riksdagsbehandlingen 1970 – understryka önskvärdheten av att nya, reviderade upplagor av ordlistan även i fortsättningen ges ut utan alltför långa mellanrum.

Utskottet vill här också understryka den betydelse Svenska språknämnden har för vården av svenska språket. Nämndens arbete har betydelse inte minst för de insatser rörande nordisk språkgemenskap som nu görs.

I enlighet med vad som ovan sagts anser utskottet att det inte finns skäl för riksdagen att ta något initiativ till en sådan kartläggning som motionärerna föreslår och som uppenbarligen skulle syfta till att en stavningsreform kommer till stånd. Vid denna bedömning beaktar utskottet också att det inte torde finnas någon allmän opinion för en övergripande stavningsreform och att denna omständighet med styrka talar mot att en sådan reform genomförs.

Utskottet anser således att motionen inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1987/88:Kr269.

Stockholm den 24 november 1988

På kulturutskottets vägnar

Ingrid Sundberg

Närvarande: Ingrid Sundberg (m), Maja Bäckström (s), Berit Oscarsson (s), Jan-Erik Wikström (fp), Jan Hyttring (c), Anders Nilsson (s), Lars Ahlmark (m), Erkki Tammenoksa (s), Leo Persson (s), Lars Ahlström (m), Margareta Fogelberg (fp), Stina Gustavsson (c), Alexander Chrisopoulos (vpk), Kaj Nilsson (mp), Ingegerd Sahlström (s), Ulla Samuelsson (s) och Eivor Husing (s).

1988/89:KrU4